

Opleidingsdeelname en opleidingskloven in Vlaanderen tijdens het eerste jaar van de COVID-19-pandemie

Ines Penders, Sarah Vansteenkiste, Michelle Sourbron - Steunpunt Werk - KU Leuven

Penders, I., Gaasendam, C.R., Sourbron, M., & Vansteenkiste, S. (2021). *Monitoringsrapport opleidingsdeelname en opleidingsinspanningen werkgevers in Vlaanderen* (Werk.Rapport 2021 nr.1). Brussel/Leuven: Departement Werk en Sociale Economie/Steunpunt Werk.

ABSTRACT

Met de EU-2020-doelstelling dat tegen 2020 15% van de beroepsactieve bevolking deelneemt aan opleiding en vorming, plaatste de Europese Commissie een leven lang leren centraal op de agenda. Ook in Vlaanderen zijn levenslang leren en een cultuur van permanente vorming al jaren kernwoorden in het arbeidsmarktbeleid. In dit artikel brengen we een analyse van de opleidingsindicatoren berekend op basis van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) en de Europese Labour Force Survey (LFS). Op basis van deze bronnen concluderen we dat Vlaanderen met een opleidingsdeelname gedurende vier weken van 7,7% in de middenmoot en onder het EU-gemiddelde van 9,2% blijft hangen in 2020. Net zoals in de meerderheid van de Europese lidstaten, is er in Vlaanderen sprake van een algemene achteruitgang in opleidingsdeelname. In het eerste jaar van de COVID-19-crisis nam de Vlaamse bevolking minder deel aan opleidingen dan in 2019. Voor zowel de referentieperiode van vier weken als twaalf maanden stellen we een daling in opleidingsdeelname vast, respectievelijk van 8,6% in 2019 naar 7,7% in 2020 en van 23,0% naar 21,1%. In dit artikel onderzoeken we ook de opleidingskloven die ontstaan wanneer we een aantal persoonskenmerken in onze analyses betrekken. We stellen een generatie-, onderwijs-, en arbeidsmarktparticipatiekloof vast en dit onafhankelijk van de gekozen referentieperiode. Dit toont aan dat er niet alleen verschillen bestaan tussen gewesten en lidstaten, maar dat er achter de globale opleidingsdeelname voor Vlaanderen nog steeds verscheidene ongelijkheden schuilgaan. Bovendien heeft de COVID-19-crisis een impact gehad op de kloven en dan vooral in de referentieperiode van twaalf maanden. Zo is de gender-, generatie- en onderwijskloof groter geworden. In de referentieperiode van vier weken blijft een toename in ongelijkheid beperkt tot de onderwijskloof en de kloof tussen werkenden en werklozen. We concluderen dat er nog een hoge marge tot verbetering is in Vlaanderen, terwijl de noodzaak om van Vlaanderen een lerende samenleving te maken erg groot is.

Zowel de EU-2020-doelstelling van de Europese Commissie als het PACT 2020 van de Vlaamse overheid plaatsten levenslang leren centraal op de agenda. Het aandeel mensen dat opleiding of vorming volgde, diende tegen 2020 te stijgen tot 15% van de beroepsactieve bevolking. De Vlaamse Regering en de sociale partners verklaarden in het VESOC-akkoord 'Alle hens aan dek' van 14 december 2020 (VESOC, 2020) dat 2021 het jaar van de opleiding moet worden. De COVID-pandemie heeft het belang van opleiding en het versterken van competenties extra benadrukt, aldus het akkoord.

In 2020 publiceerde het Steunpunt Werk in samenwerking met het Departement Werk en Sociale Economie een monitoringsrapport over levenslang leren (2020)¹ en verschillende bijhorende Over.Werk-artikels. Een van die artikels focuste zich op de opleidingsmarkt in 2019 op basis van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK, de Belgische variant van de Labour Force Survey, uitgevoerd door Statbel) (Sourbron & Vansteenkiste, 2020). In dit artikel brengen we een update van de opleidingsindicatoren berekend op basis van de EAK en de LFS, belangrijke benchmarks voor het beleid op vlak van levenslang leren. Door de cijfers van 2020 naast die van 2019 te leggen, kunnen we bovendien nagaan of de COVID-19-pandemie een neer- of opwaartse druk heeft uitgeoefend op de opleidingsdeelname in Vlaanderen. We analyseren in deze bijdrage de opleidingsdeelname van de Vlaamse bevolking en richten daarbij onze aandacht op de verschillende opleidingsvormen en het belang van de gehanteerde referentieperiode. Vervolgens zoomen we in op de situatie in Europa en hoe Vlaanderen scoort ten opzichte van de andere lidstaten. Tot slot onderzoeken we de opleidingskloven die ontstaan wanneer we een aantal persoonskenmerken in onze analyses betrekken.

Opleidingsdeelname van de Vlaamse bevolking

De voornaamste doelstelling van de EAK is de populatie op actieve leeftijd (vanaf 15 jaar) op te delen in drie groepen, namelijk werkenden, werklozen en niet-beroepsactieven. Over elk van deze categorieën verstrekt de EAK beschrijvende en verklarende gegevens, waaronder ook een aantal aspecten rond onderwijs en opleidingsdeelname. Opleidingsdeelname wordt volgens de Europese definitie bepaald als het aandeel van de bevolking tussen 25 en 64 jaar dat gedurende de referentieperiode van vier weken deelnam aan vorming of opleiding. Het kan hier gaan om zowel deelname aan reguliere (formele) opleiding, als deelname aan andere niet-formele leeractiviteiten. Om deze opleidingsdeelname in kaart te brengen, maken we gebruik van de EAK. In de EAK wordt een onderscheid gemaakt tussen formeel, niet-formeel en informeel leren. *Formeel leren* of regulier onderwijs (met inbegrip van leercontract en sociale promotie) speelt zich af in reguliere onderwijs- en opleidingsinstellingen en wordt gekenmerkt door een goed gestructureerde hiërarchie van onderwijsactiviteiten, waarbij overgang naar het ene niveau het succesvol beëindigen van het voorgaande niveau vereist. Deze manier van vorming mondt uit in het verkrijgen van erkende diploma's en getuigschriften. *Niet-formeel leren* gebeurt buiten de grote onderwijs- en opleidingsstructuren en mondt niet noodzakelijk uit in het verkrijgen van officiële diploma's of getuigschriften. Deze vorm van leren kan gebeuren op de werkplek of binnen maatschappelijke organisaties of groeperingen (jeugdverenigingen, vakbonden of politieke partijen). Ze kan ook gegeven worden door organisaties of diensten naast de formele systemen (kunst-, muziek-, kook- of sportklassen, of privé cursussen ter voorbereiding op examens). *Informeel leren* is een bijzonder uitgestrekt domein. In de EAK beperkt dit zich tot zelfstudie die door het individu zelf beschouwd wordt als een bijdrage aan zijn of haar (zowel beroepsmatige als persoonlijke) kennis en vaardigheden. Deze laatste vorm van opleiding zal in dit rapport buiten beschouwing blijven. Bij vergelijking met andere bronnen die opleidingsinspanningen en -deelname monitoren, is het belangrijk om voorzichtig te blijven bij de interpretatie van verschillende opleidingsindicatoren. De gebruikte definities van vorming verschillen namelijk van bron tot bron. Voor meer toelichting hierover, verwijzen we graag naar (hoofdstuk 2 van) het monitoringsrapport 'opleidingsdeelname en de opleidingsinspanningen van werkgevers in Vlaanderen 2020' (Van Langenhove et al., 2020).

De eerste indicator die we onder de loep nemen, is de opleidingsdeelname binnen de referentieperiode van vier weken. **TABEL 1** leert dat 7,7% van de Vlaamse bevolking tussen 25 en 64 jaar deelgenomen heeft aan opleiding voor het werk of privédoeleinden. Ten opzichte van 2019 is dat een daling van 0,8 procentpunt.

¹ Van dit rapport is in 2021 een nieuwe editie verschenen, met een uitgebreide monitoring van opleidingsdeelname en -inspanningen in Vlaanderen, op basis van de Enquête naar de Arbeidskrachten, de COVID-19-survey van Statistiek Vlaanderen en de Sociale Balans (Penders, Gaasendam, Sourbron, & Vansteenkiste, 2021).

Ook in de andere gewesten lijkt de COVID-19-pandemie een neerwaartse druk te hebben uitgeoefend op levenslang leren, want ook daar ligt de opleidingsdeelname lager in 2020. Zo heeft het Waalse Gewest een opleidingsdeelname van 5,6% in 2020 ten opzichte van 6,6% in 2019. In Brussel is het verschil tussen beide jaren kleiner: de deelname bedraagt 10,3% in 2020 en 10,7% in 2019 (-0,4 ppt). Van de drie gewesten heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zowel in 2019 als 2020 de hoogste opleidingsdeelname.

Wanneer we de opleidingsvormen afzonderlijk bekijken, constateren we dat deelname aan formele opleidingen ten opzichte van 2019 onveranderd is gebleven in het Vlaamse en Waalse Gewest, terwijl er in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zelfs sprake is van een lichte stijging van 3,8% in 2019 naar 4,2% in 2020. Vermoedelijk countert het meer gestructureerde karakter en de doorgaans langere duur van formele opleidingen de negatieve evolutie tijdens de COVID-pandemie die we bij de algemene cijfers vaststellen. Niet-formele opleidingen blijven in Vlaanderen het populairste opleidingsinitiatief: 5,8% van de 25- tot 64-jarigen participeerde in 2020 aan een opleiding buiten het regulier onderwijs. Toch zijn het deze niet-formele opleidingen die aan populariteit inboeten. Vorige jaar nam in Vlaanderen nog 6,6% deel aan niet-formele opleidingen. Dezelfde vaststelling kunnen we maken voor de andere gewesten.

TABEL 1 \ Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelgenomen heeft aan opleiding, opgesplitst naar opleidingsvorm (België en de gewesten; 2019 en 2020; referentieperiode: 4 weken)

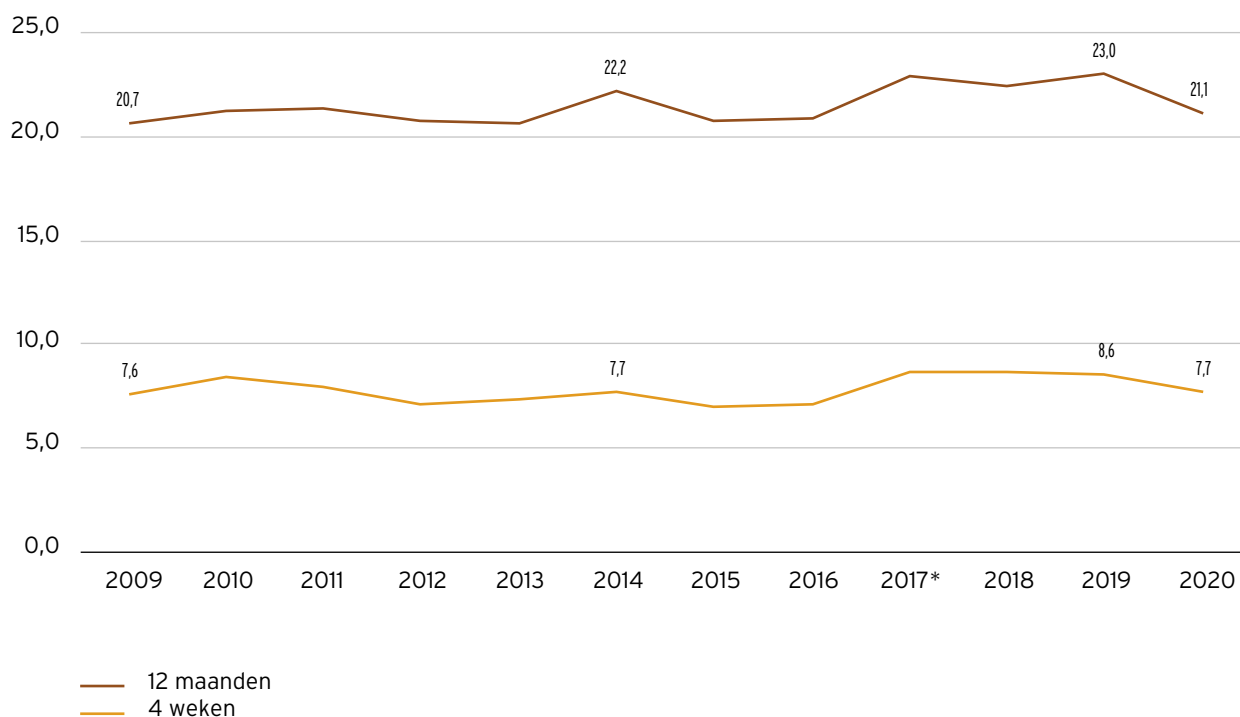
	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels H. Gewest	België
2020				
Totaal	7,7	5,6	10,3	7,4
Opgesplitst naar opleidingsvorm				
Formele opleiding	2,3	2,1	4,2	2,4
Niet-formele opleiding	5,8	3,8	6,5	5,2
2019				
Totaal	8,6	6,6	10,7	8,2
Opgesplitst naar opleidingsvorm				
Formele opleiding	2,3	2,1	3,8	2,4
Niet-formele opleiding	6,6	4,6	7,3	6,1

Bron: Steunpunt Werk op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium) - EAK

Formeel en niet-formeel leren worden in de EAK zowel bevraagd voor een referentieperiode van vier weken (referentieweek en de drie weken voorafgaand aan de bevraging) als twaalf maanden. Opleidingsdeelname is erg afhankelijk van de referentieperiode die bevraagd wordt en kan, afhankelijk van de gekozen observatieperiode, een onderschatting opleveren van de opleidingsparticipatie. Zo is de referentieperiode van vier weken kort en kan het resultaat er anders uitzien naargelang de week of maand waarin het individu wordt bevraagd. Hoe korter de observatieperiode, hoe kleiner de kans dat de gevolgde opleiding binnen de observatieperiode valt. Daartegenover is de kans dat de gevolgde opleiding in een tijdspanne van twaalf maanden heeft plaatsgevonden, veel groter. Dit verklaart waarom de opleidingsdeelname bij de twaalfmaandenindicator opmerkelijk hoger ligt. Hoewel beide referentieperiodes andere percentages opleveren, bieden ze beide een interessant perspectief op levenslang leren: de vierwekenindicator is een indicatie van opleidingsdeelname op een specifiek moment en geeft dus een goed beeld over de intensiteit van opleidingsdeelname. Indien we meer willen weten over de mate waarin personen deelnemen aan opleiding, dan is de twaalfmaandenindicator een beter alternatief. Zo komen we meer te weten over de toegang tot vorming.

In **FIGUUR 1** brengen we beide referentieperiodes samen. Zoals verwacht ligt de twaalfmaandenindicator een stuk hoger dan de indicator op basis van vier weken. Waar in 2020 7,7% van de Vlamingen tussen 25 en 64 jaar heeft deelgenomen aan opleiding tijdens de laatste vier weken, loopt dit op jaarbasis op naar 21,1%. Ook hier zien we een daling ten opzichte van 2019, toen de participatiegraad nog 23,0% bedroeg. In het eerste jaar van de coronapandemie hebben mensen minder opleidingen gevolgd. Door deze krimp van 1,9 procentpunt is de voorzichtig stijgende tendens sinds 2016 van de twaalfmaandenindicator een halt toegeroepen.

FIGUUR 1 \ Vergelijking opleidingsdeelname (25-64 jaar) gedurende vier weken versus twaalf maanden (Vlaams Gewest; 2009-2020)

Noot: *In 2017 werd de EAK grondig hervormd, wat zorgt voor een breuk in de resultaten. De evolutie moet bijgevolg met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

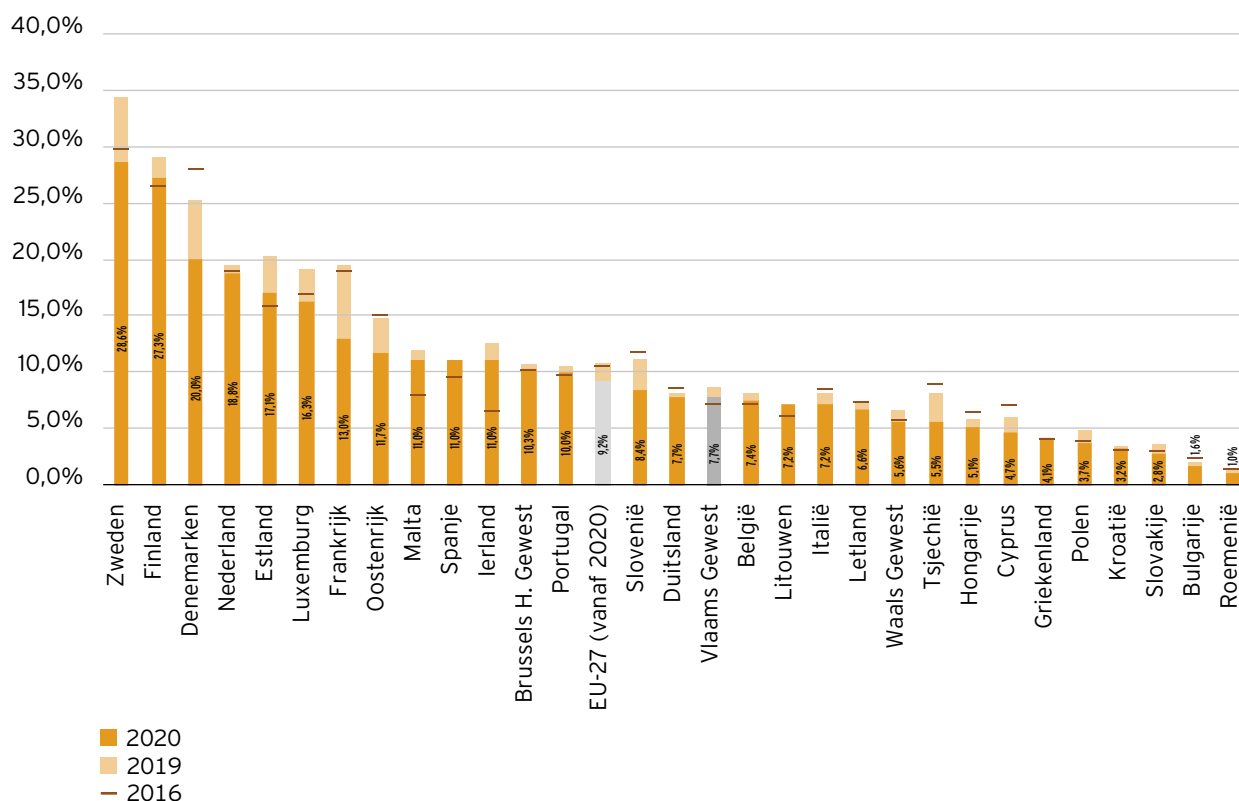
Bron: Steunpunt Werk op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium) - EAK

Vlaanderen in Europees perspectief

Indien we de positie van Vlaanderen in Europa (LFS-data) willen bestuderen, zijn enkel opleidingsindicatoren op basis van een referentieperiode van vier weken mogelijk. De twaalf maanden opleidingsindicator is op nationaal niveau toegevoegd aan de bevraging en niet beschikbaar in de LFS-data. Hier komt in de toekomst echter verandering in: omdat de twaalfmaandenindicator geacht wordt een meer omvattende maatstaf voor opleidingsdeelname te zijn, zal de LFS vanaf 2022 ook de opleidingsdeelname (formeel en niet-formeel) gedurende de laatste twaalf maanden tweejaarlijks meten.

Met een opleidingsdeelname van 7,7% in 2020 bevindt het Vlaamse Gewest zich samen met België in de middenmoot en onder het gemiddelde van 9,2% voor de EU-lidstaten (EU-27). Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (10,3%) daarentegen scoort net iets hoger dan het Europese gemiddelde. De top-drie is onveranderd gebleven ten opzichte van 2019: de Scandinavische landen Zweden (28,6%), Finland (27,3%) en Denemarken (20,0%) noteren de hoogste opleidingsdeelname. De nummers vier en vijf van 2019, Estland (17,1%) en Nederland (18,8%), zijn in 2020 van plaats gewisseld. Onderaan bengelen nog steeds dezelfde landen en dan voornamelijk Oost-Europese landen zoals Roemenië (1,0%) en Bulgarije (1,6%).

FIGUUR 2 \ Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelgenomen heeft aan opleiding in de Europese Unie (2016, 2019 en 2020; referentieperiode: 4 weken)

Noot: Omwille van een aantal breuken in uiteenlopende landen start de reeks pas in 2016. Voor België en de gewesten is er een breuk in 2017. In het vorige monitoringsrapport was het Europees gemiddelde van toepassing voor de EU-28, maar omwille van de Brexit in 2020 nemen we hier het percentage voor EU-27 op. In de LFS zijn er geen cijfers beschikbaar voor het Verenigd Koninkrijk en EU-28 in 2020. De Duitse opleidingsparticipatie in 2020 is een voorlopig cijfer. Bovendien is er een breuk tussen 2019 en 2020 voor Duitsland.

Bron: Steunpunt Werk op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium) - EAK, Eurostat - LFS

Niet enkel België en de gewesten laten in het eerste jaar van de COVID-19-pandemie een lagere opleidingsdeelname optekenen, in zo goed als alle lidstaten wordt er minder geleerd in 2020 dan een jaar eerder. Zo daalde de opleidingsdeelname in Zweden van 34,3% naar 28,6% (-5,7 ppt), in Finland van 29,0% naar 27,3% (-1,7 ppt) en in Denemarken van 25,3% naar 20,0% (-5,3 ppt). Frankrijk kent met -6,5 procentpunten de sterkste daling. Enkel Spanje (11,0%), Litouwen (7,2%) en Griekenland (4,1%) kunnen in het eerste pandemiejaar het niveau van 2019 aanhouden. Het Europees gemiddelde daalt van 10,8% naar 9,2%.

Vervolgens analyseren we de evolutie in opleidingsdeelname ten opzichte van 2016. Omwille van een aantal breuken in uiteenlopende landen, nemen we 2016 als beginpunt van deze figuur. Hierdoor kunnen we ook de evolutie op vijf jaar tijd nagaan. Ten opzichte van 2016 zijn er in 2020 slechts tien lidstaten, waaronder België, en het Vlaamse en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, die erop vooruitgaan. Nederland en Polen zijn stabiel gebleven. Het land dat tussen 2016 en 2019 de opvallendste achteruitgang boekte, Denemarken (-2,7 ppt), ziet het verschil een jaar later zelfs nog groter worden: van 28,0% in 2016 naar 25,3% in 2019 en 20,0% in 2020 (-8,0 ppt). Ondanks de sterke terugval, blijft Denemarken wel zijn toppositie behouden.

Deze algemene achteruitgang van de opleidingsdeelname in Europa zorgt er ook voor dat de grote meerderheid van de lidstaten de kaap van 15%, oftewel de doelstelling van Pact 2020 van de Vlaamse overheid en de EU2020 van de Europese Commissie, niet bereikt en er in sommige gevallen zelfs verder van verwijderd is.

In 2019 waren er nog zeven lidstaten die de kaap van 15% overschreden, namelijk de Scandinavische top-3, Estland en onze buurlanden Luxemburg, Nederland en Frankrijk. In 2020 behoort Frankrijk (13,0%) niet langer tot dit selecte clubje, terwijl het in 2019 nog kon uitpakken met een participatiegraad van 19,5%. Achttien lidstaten, waaronder België, zijn in 2020 verder verwijderd van de 15%-doelstelling dan vorig jaar. Ook de drie gewesten zien de kloof groter worden en bereiken de doelstelling dus niet. Uit de vorige editie van dit Over.Werk-artikel, waarin Sourbron en Vansteenkiste (2020) de EAK-opleidingsindicatoren voor 2019 analyseerden, bleek al dat het behalen van de 15%-doelstelling vrij onrealistisch leek voor het Vlaamse Gewest, terwijl toen de impact van de COVID-19-crisis nog niet zichtbaar was.

Ongelijke opleidingsdeelname

Het Vlaamse Gewest behoorde in 2019 al niet tot de Europese top en in het turbulente jaar waarin de uitbraak van COVID-19 de grootste economische terugval veroorzaakte sinds de Tweede Wereldoorlog, is de participatiegraad er verder op achteruit gegaan. Daarbij komt nog dat er achter deze globale opleidingsdeelname verscheidene ongelijkheden schuil gaan. Via een analyse van de opleidingsdeelname naar persoonskenmerken krijgen we een beter zicht op de ongelijkheden naar geslacht, leeftijd, onderwijsniveau, ILO-statuuat en geboorteland. Om deze ongelijkheden beter te duiden, plaatsen we de opleidingsparticipatie van verschillende groepen tegenover elkaar. De indicator die we dan bekomen, geeft aan welke groepen meer of minder deelnemen aan vorming en opleiding. Een waarde 1 duidt op gelijke opleidingsdeelname van de twee groepen, bijvoorbeeld mannen versus vrouwen. Bij een waarde groter dan 1 neemt de ene groep minder deel aan opleidingen dan de andere groep. In **TABEL 2** berekenen we de opleidingsdeelname naar persoonskenmerken voor de totale Vlaamse bevolking tussen 25 en 64 jaar en dit voor zowel de vierweken- als de twaalfmaandenindicator. We plaatsen 2020 naast 2009 en berekenen de evolutie. Voor een bijkomende analyse naar de impact van COVID-19, hebben we ook de cijfers voor 2019 toegevoegd.

Als eerste bespreken we de *genderkloof*, die we berekenen door het aandeel mannen in opleiding te delen door het aandeel vrouwen in opleiding. Vrouwen nemen op maandbasis doorgaans vaker deel aan opleiding dan mannen. Zo bedraagt de opleidingsdeelname voor de referentieperiode van vier weken in 2020 voor vrouwen 8,2% en voor mannen 7,3%. Hierdoor bedraagt de genderkloof voor het tweede jaar op rij (2019 en 2020) 0,88, wat bovendien nauwelijks verschilt van de kloof in 2009 (0,87). De indicator op jaarbasis vertelt een ander verhaal: terwijl de kloof in 2019 nog 0,97 bedroeg, is die in 2020 gestegen naar 1,06. Waar in 2019 de opleidingsdeelname bij mannen 3% lager lag dan bij vrouwen, zijn in 2020 de rollen omgedraaid en ligt de opleidingsdeelname bij mannen 6% hoger dan bij vrouwen. In 2009 daarentegen waren de kansen gelijk (genderkloof gelijk aan 1).

De volgende ongelijkheid waar we op inzoomen, is die tussen generaties. De *generatiekloof* geeft aan in welke mate 55-plussers achterop blijven ten opzichte van de 25- tot 54-jarigen wat betreft opleidingsdeelname. Opnieuw trekken we twee verschillende conclusies afhankelijk van de referentieperiode. Voor de vierwekenindicator daalt de kloof beperkt van 2,25 in 2019 naar 2,21 in 2020, maar de 25- tot 54-jarigen nemen op maandbasis nog steeds veel vaker deel aan opleiding dan 55-plussers. Bij opleiding op jaarbasis kent de kloof een stijgende trend van 1,81 in 2019 naar 2,01 in 2020. De 2020-kloof blijft daarmee wel onder het niveau van 2009, namelijk 2,14. Met een opleidingsdeelname van 14,5% in 2019 ten opzichte van 11,0% in 2009, hebben 55-plussers in een tijdspanne van tien jaar een enorme inhaalbeweging gemaakt. In 2020 valt hun opleidingsdeelname echter terug naar 12,1%. De opleidingsdeelname van de jongere leeftijdscategorie (25-54 jaar) krimpt ook tussen 2019 en 2020, van 26,1% naar 24,3%. Maar doordat deze krimp beperkter is dan die van de 55-plussers, neemt de generatiekloof op jaarbasis toe in 2020.

TABEL 2 \ Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelgenomen heeft aan opleiding naar persoonskenmerken en kloven (Vlaams Gewest; 2009-2020; referentieperiode: 4 weken versus 12 maanden)

	Referentieperiode 4 weken				Referentieperiode 12 maanden			
	2009	2019	2020	EVOLUTIE '09-'20	2009	2019	2020	EVOLUTIE '09-'20
	%	%	%	PPT	%	%	%	PPT
Totaal (25-64 jaar)	7,6	8,6	7,7	0,2	20,7	23,0	21,1	0,4
Geslacht								
1. Man	7,1	8,0	7,3	0,2	20,7	22,7	21,6	0,9
2. Vrouw	8,1	9,1	8,2	0,1	20,7	23,4	20,5	-0,2
Genderkloof (1/2)	0,87	0,88	0,88		1,00	0,97	1,06	
Leeftijd								
1. 25-34 jaar	11,0	13,2	12,8	1,8	27,6	29,4	27,4	-0,2
2. 35-44 jaar	8,0	10,3	8,6	0,6	23,1	27,1	23,9	0,8
3. 45-54 jaar	7,1	7,0	6,0	-1,1	20,7	22,2	21,9	1,2
4. 55-64 jaar	4,2	4,5	4,1	-0,1	11,0	14,5	12,1	1,1
Generatiekloof ((1+2+3)/4)	2,03	2,25	2,21		2,14	1,81	2,01	
Onderwijsniveau								
1. Kortgeschoold	3,2	3,2	2,7	-0,5	7,9	9,8	8,4	0,5
2. Middengeschoold	6,0	5,7	5,2	-0,8	16,6	18,3	16,5	-0,1
3. Hooggeschoold	13,0	13,9	12,1	-0,9	35,9	34,6	31,1	-4,8
Onderwijskloof ((2+3)/1)	2,93	3,11	3,26		3,24	2,68	2,84	
Statuut (ILO)^a								
1. Beroepsbevolking	8,3	9,0	8,0	-0,3	/	/	/	/
1.1. Werkenden	8,2	8,9	7,8	-0,4	/	/	/	/
1.2 Werklozen	10,1	12,9	13,4	3,3	/	/	/	/
2. Niet-beroepsactieven	5,4	7,0	6,9	1,5	/	/	/	/
Arbeidsmarktparticipatiekloof (1/2)	1,53	1,29	1,16					
Kloof werkend-werkloos (1.1/1.2)	0,81	0,69	0,58					
Geboorteland								
1. België	7,4	8,6	7,7	0,3	20,9	23,9	21,9	1,1
2. EU ^b	7,8*	8,4*	7,6*	-0,3*	20,1*	20,6*	15,6*	-4,5*
3. Niet-EU ^b	10,6*	8,5*	7,9*	-2,7*	18,5*	17,2*	17,5*	-1,0*
Geboortekloof België versus EU en niet-EU ((1/(2+3)))	0,78*	1,02*	1,00*		1,09*	1,29*	1,31*	
Geboortekloof EU versus niet-EU ((1+2)/3)	0,70*	1,01*	0,98*		1,13*	1,38*	1,23*	

Noot: In 2017 werd de EAK grondig hervormd, wat zorgt voor een breuk in de resultaten. Deze moeten bijgevolg met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

a Opleidingsdeelname in de laatste twaalf maanden kan niet uitgesplitst worden naar statuut, aangezien dit over verschillende referentieperiodes gaat en het statuut snel kan wijzigen doorheen de tijd. Statuut heeft betrekking op de referentieweek van de bevraging, terwijl opleidingsdeelname naar het afgelopen jaar kijkt.

b in 2009 gaat het over EU-27 want Kroatië is op dat moment nog geen lid van de EU, in 2019 over EU-28 en in 2020 over EU-27+VK (inclusief het Verenigd Koninkrijk). Bij de vergelijking tussen enerzijds 2009 en anderzijds 2019 en 2020 moet bijgevolg rekening gehouden worden met de verschillende samenstelling van de EU en niet-EU (*).

Bron: Steunpunt Werk op basis van Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium) - EAK

Bij een verdere uitsplitsing naar leeftijd valt op dat hoe jonger de leeftijdsgroep is, hoe groter de opleidingsdeelname. Zo ligt de opleidingsdeelname in 2020 bij de jongste leeftijdscategorie, de 25- tot 34-jarigen, met 27,4% meer dan dubbel zo hoog als bij de 55- tot 64-jarigen met 12,1%. Deels kan dit verklaard worden doordat heel wat personen uit de jongste leeftijdscategorie hun intrede doen op de arbeidsmarkt en daarbij vaak on-the-job-training krijgen of een bijkomende opleiding dienen te volgen om hun job goed te kunnen uitoefenen.

Anderzijds weten we ook dat werknemers in het begin van de loopbaan meer jobmobiel zijn dan op het einde van de loopbaan (zie bijvoorbeeld Sels, Vansteenkiste, & Knipprath, 2017). Een nieuwe arbeidsmarktsituatie kan een behoefte aan opleiding en vorming creëren. Bij 55-plussers zien werkgevers en individuen gemiddeld gesproken in mindere mate de noodzaak in van opleiding, waardoor hun deelname beperkter is. Op basis van de Adult Education Survey (AES) van 2016 is gebleken dat de categorie van 55-plussers die niet deelnamen aan opleiding en er ook niet toe bereid zijn met 60,3% meer dan dubbel zo groot is als de 27,6% bij de jongste leeftijdsgroep van 25- tot 34-jarigen. De belangrijkste reden waarom 55-plussers niet willen deelnemen, is omdat ze hier geen nood aan hebben. Drempels spelen met andere woorden eerder een kleinere rol, er is vooral sprake van een gebrek aan interesse in en nood aan opleiding (Van Langenhove & Vansteenkiste, 2020; Van Langenhove et al., 2020). De 55-plusser kan bijvoorbeeld minder gemotiveerd zijn om nog opleiding te volgen omdat zijn of haar loopbaanperspectief minder lang aan het worden is. Werkgevers kunnen vrezen dat de return on investment van opleiding onvoldoende hoog zal zijn omdat 55-plussers in hun ogen al dichterbij hun arbeidsmarktuittrede staan.

De derde kloof die aan bod komt, is de *onderwijskloof*. Door de opleidingsparticipatie van de hogergeschoolden, dit zijn de midden- en hogergeschoolden, tegenover deze van de kortgeschoolden te plaatsen, wordt duidelijk hoe groot de afstand tussen beide groepen is. Van alle kloven in **TABEL 2** is de onderwijskloof veruit de grootste. Bovendien is deze voor beide referentieperiodes verder uitgediept ten opzichte van 2019. Op maandbasis is de participatiegraad van de drie opleidingsniveaus in 2020 gedaald, zowel ten opzichte van 2009 als 2019. De onderwijskloof op maandbasis kent een toename van 3,11 naar 3,26, doordat de daling bij kortgeschoolden sterker is dan bij de hogergeschoolden. Hogergeschoolden hadden in 2019 een opleidingsdeelname van 9,8%, maar deze viel terug in 2020 naar 8,8%. Bij kortgeschoolden daalde de participatiegraad van 3,2% in 2019 naar 2,7% in 2020. De kloof op jaarbasis is in 2020 (2,84) dan wel gestegen ten opzichte van 2019 (2,68), toch blijft deze - in tegenstelling tot de onderwijskloof op maandbasis - onder het niveau van 2009 (3,24). Dit laatste kan toegeschreven worden aan een opleidingstoename bij de kortgeschoolden en een afname bij de hogergeschoolden. Desondanks blijft dezelfde conclusie uit de vorige editie van dit monitoringsrapport (Van Langenhove et al., 2020) overeind: hogergeschoolden nemen bijna vier keer meer deel aan opleiding dan kortgeschoolden (respectievelijk 31,1% en 8,4%), waardoor er ook in 2020 sprake is van een duidelijk mattheuseffect. Met andere woorden, mensen die al hogergeschoold zijn en vaker een sterk profiel hebben, nemen het meest deel aan opleiding, terwijl zij die kortgeschoold zijn en vaker een kwetsbaar profiel hebben het minst deelnemen (zie voor soortgelijke vaststellingen ook Baert, De Rick, & Van Valckenborgh, 2004; Sels, Bollens, & Buyens, 2000; Vansteenkiste, 2014; Wouters & Douterlungne, 2002). Eerder onderzoek wijst op uiteenlopende verklaringen hiervoor, zoals een sterkere negatieve connotatie die aan leren hangt bij kortgeschoolden, het sterkere geloof dat hun professionele leven niet zal verbeteren door opleiding, een groter gebrek aan interesse in opleiding, enzovoort (Baert et al., 2004). Omgekeerd kunnen werkgevers meer investeren in de hogergeschoolde profielen omdat ze er bijvoorbeeld vanuit gaan dat ze meer schoolbaar zijn en zo grotere productiviteitstoenames zullen opleveren na het volgen van een opleiding (Sels et al., 2000). Ook de beroepen die hoger- en kortgeschoolden bekleden, kunnen een rol spelen. Hoogopgeleiden werken vaak in beroepen waar veel veranderingen optreden, waardoor bijscholing gedurende de beroepsloopbaan noodzakelijk is.

Het volgende persoonskenmerk dat we aan bod laten komen, is het arbeidsmarktstatuut. Door het aandeel opleidingsparticipatie in de beroepsbevolking (dit zijn werkenden en werklozen) te delen door dit van de niet-beroepsactieven, bekomen we de *arbeidsmarktparticipatiekloof*. Deze kloof berekenen we enkel op maandbasis, aangezien de indicator op jaarbasis niet opgesplitst kan worden naar statuut omwille van referentieperiodes die niet overlappen. Statuut heeft namelijk betrekking op de referentieweek van de bevraging, terwijl opleidingsdeelname naar het afgelopen jaar kijkt. Iemand die tijdens de referentieweek van de bevraging werkend is, was dat niet noodzakelijk tijdens de periode dat de opleiding gevolgd werd. Met een arbeidsmarktparticipatiekloof van 1,16 in 2020 zijn de niet-beroepsactieven duidelijk minder goed geïntegreerd op de opleidingsmarkt in vergelijking met de beroepsbevolking.

De beroepsbevolking neemt in 2020 16% meer deel aan opleiding en vorming dan niet-beroepsactieven. Dat de beroepsbevolking naar verhouding meer deelneemt aan opleiding is onder meer toe te wijzen aan het gegeven dat voor werkenden vorming noodzakelijk is om hun werk goed uit te (blijven) oefenen. Voor werklozen kan het zinvol zijn om een opleiding of cursus te volgen om kennis en vaardigheden op peil te houden of te vergroten, waardoor de kans op een nieuwe job vergroot wordt. Voor personen die behoren tot de niet-beroepsactieven zijn dergelijke motivaties vaak minder voor de hand liggend. Toch is er sprake van een verdere verbetering, want in 2019 bedroeg deze kloof nog 1,26, in 2009 zelfs 1,53. Het dichten van deze kloof is vooral te danken aan een stijging van opleidingsdeelname bij de niet-beroepsactieven: 6,9% van de niet-beroepsactieven nam in 2020 deel aan opleiding, ten opzichte van 5,4% in 2009. Een bijkomende kloof binnen arbeidsmarktstatuut is deze tussen werkenden en werklozen. Het opleidingsbeleid voor werklozen dat actief gestimuleerd wordt in Vlaanderen werpt zijn vruchten af: in 2020 had een Vlaamse werkloze meer kans om deel te nemen aan opleiding dan een werkende (13,4% tegenover 7,8%; kloof 0,58). Bovendien is dit de enige groep waarvoor we een stijging in opleidingsdeelname kunnen vaststellen in 2020, van 12,9% naar 13,4%.

Tot slot splitsen we opleidingsdeelname op naar geboorteland. De *geboortekloof* EU versus niet-EU geeft weer in welke mate niet-EU-burgers geïntegreerd zijn op de opleidingsmarkt. Met een niet-EU-achtergrond worden hier personen bedoeld die buiten de EU-27 en het Verenigd Koninkrijk (VK) geboren zijn. Bij de berekening van de geboortekloof rekenen we de inwoners van het VK nog tot EU-burgers, ook al behoort het Verenigd Koninkrijk in 2020 niet meer tot de Europese Unie. Dit zorgt voor een consistente vergelijkingsbasis tussen 2019 en 2020. In 2009 is de samenstelling wel verschillend, aangezien Kroatië toen nog geen lid was van de Europese Unie. Op maandbasis participeren beide groepen ongeveer evenveel aan opleiding. De kloof bedraagt namelijk 0,98 in 2020. Op jaarbasis verloopt de opleidingsdeelname minder evenredig: personen met een niet-EU-achtergrond hebben 23% minder kans om deel te nemen aan opleiding. In 2019 was dit nog 38%. Deze verbetering is te verklaren doordat de niet-EU-burgers op een jaar tijd iets vaker deelnamen aan opleiding (van 17,2% naar 17,5%) terwijl EU-burgers dat minder vaak deden (van 23,7% in 2019 naar 21,5% in 2020). De niet-EU-burgers zijn overigens de enige groep die er in 2020 qua deelname op twaalf maanden op vooruitging. In vergelijking met 2009 is de deelname van de bevolking geboren in België gestegen, terwijl de aandelen van niet-EU-burgers en burgers met een EU-achtergrond in opleiding gedaald zijn tussen 2009 en 2020. De deelnametrend van de verschillende groepen naar geboorteland verloopt met andere woorden niet gelijk.

Conclusie

In Vlaanderen kent de opleidingsdeelname tussen 2009 en 2020 een zeer schommelend verloop. Sinds 2016 is er sprake van een voorzichtig stijgende tendens. Dit beperkte groeitempo bleek in 2019 echter al onvoldoende om de 15%-doelstelling tegen 2020 te behalen. Bovendien volgden tijdens het eerste jaar van de gezondheidscrisis minder mensen opleidingen. Terwijl in 2019 nog 8,6% van de 25- tot 64-jarige Vlamingen tijdens een referentieperiode van vier weken deelnam aan opleiding, was dat in 2020 nog 7,7%. Wanneer we Vlaanderen vergelijken met de EU-lidstaten, kunnen we op basis van de EAK en LFS concluderen dat Vlaanderen in de middenmoot blijft hangen. Het EU-gemiddelde ligt met 9,2% iets hoger. De algemene achteruitgang in opleidingsdeelname in Europa zorgt ervoor dat de meerderheid van de lidstaten de kaap van 15% niet haalt of er zelfs verder van verwijderd is in vergelijking met 2019. In 2020 noteert een select clubje van zes lidstaten een opleidingsdeelname hoger dan 15%, meer bepaald Zweden, Finland, Denemarken, Nederland, Estland en Luxemburg.

Opleidingsdeelname meten gedurende een referentieperiode van vier weken is kort en kan een onderschatting tot gevolg hebben. Hoe beperkter de observatieperiode, hoe kleiner de kans dat korte opleidingen binnen de observatieperiode vallen. Indien we de tijdsperiode uitbreiden naar twaalf maanden, dan had in 2020 21,1% van de 25- tot 64-jarige Vlamingen deelgenomen aan opleiding.

Dit ligt een stuk hoger dan 7,7% op maandbasis. Ook tijdens een referentieperiode van twaalf maanden stellen we een daling in opleidingsdeelname vast van 23,0% in 2019 naar 21,1% in 2020.

Niet alleen tussen landen en gewesten zijn er grote verschillen in opleidingsdeelname, ook achter de globale opleidingsdeelname voor Vlaanderen gaan verscheidene ongelijkheden schuil. Via een analyse van de opleidingsdeelname naar persoonskenmerken stellen we vast dat 55-plussers, kortgeschoolden en niet-beroepsactieven minder vaak deelnemen aan opleidingen dan andere groepen en dit onafhankelijk van de gekozen referentieperiode. Het verschil in deelname tussen mannen en vrouwen is daarentegen wel afhankelijk van de referentieperiode. Vrouwen nemen vaker dan mannen deel aan opleiding wanneer het gaat over opleidingen gevolgd in een periode van vier weken. Tijdens een periode van twaalf maanden zien we dan weer dat mannen een iets hogere opleidingsdeelname hebben. De geboortekloof is in 2020 zichtbaar in de twaalfmaandenindicator. In de vierwekenindicator nemen personen geboren in België, EU-burgers en niet-EU-burgers ongeveer in gelijke mate deel aan de opleidingsmarkt. Ten opzichte van 2019 zien we verschillende kloven groter worden in 2020. In de referentieperiode van twaalf maanden is de generatie- en onderwijskloof toegenomen. Vooral 55-plussers en kortgeschoolden blijven dus erg kwetsbaar op de opleidingsmarkt. Terwijl mannen en vrouwen in 2019 nog in redelijk gelijke mate deelnamen aan opleiding, ligt de opleidingsdeelname bij mannen hoger dan bij vrouwen in 2020. De ongelijkheid in participatie tussen de personen geboren in België enerzijds en de EU- en niet-EU-burgers anderzijds is ongeveer gelijk gebleven. De geboortekloof tussen de EU-burgers (inclusief België) en de niet-EU-burgers daarentegen is als enige kloof in de referentieperiode van twaalf maanden kleiner geworden in 2020. De impact van de COVID-19-crisis is verschillend wanneer we de vierwekenindicator onder de loep nemen. Zo is de gender- en geboortekloof zo goed als onveranderd gebleven ten opzichte van 2019 en is er sprake van een verbetering van de generatie- en arbeidsmarktparticipatiekloof. Daartegenover staat dat een Vlaamse werkloze in 2020 tegenover 2019 meer kans had om een opleiding te volgen dan een werkende en dat de kloof tussen de kort- en hogergeschoolden verder is uitgediept.

De EAK/LFS heeft zijn voor- en nadelen. Enerzijds biedt deze bron jaarlijks een update, waardoor het beleid de opleidingsdeelname in de bevolking goed kan opvolgen. Anderzijds biedt deze bron weinig informatie over de redenen voor de (lage) vormingsdeelname. Het is daarnaast ook relevant om de opleidingsinspanningen aanvullend te bekijken vanuit werkgeversperspectief. Bij het monitoren van de opleidingsinspanningen in Vlaanderen, is het dan ook aangewezen om naast EAK/LFS ook andere bronnen te betrekken, zoals de sociale balans en de AES. Het is maar op die manier dat we een voldoende rijk en genuanceerd beeld verkrijgen van de verschillende facetten van opleidingsinspanningen bij werkgevers en individuen. We verwijzen daarom graag naar de twee monitoringsrapporten over levenslang leren die in 2020 en 2021 gepubliceerd zijn (Van Langenhove et al., 2020; Penders et al., 2021) en de monitoringartikels die verschenen zijn in eerdere Over.Werk-edities. Zo houdt het Over.Werk-artikel van Sourbron en Vansteenkiste (2021) de vinger aan de pols van de opleidingsinspanningen in Vlaamse bedrijven op basis van de recentste gegevens uit de sociale balans.

BIBLIOGRAFIE

- Baert, H., De Rick, K., & Van Valckenborgh, K. (2004). *Naar een positiever klimaat in Vlaanderen*. Leuven: HIVA - KU Leuven
- Penders, I., Gaasendam, C.R., Sourbron, M., & Vansteenkiste, S. (2021). *Monitoringsrapport opleidingsdeelname en opleidingsinspanningen werkgevers in Vlaanderen* (Werk.Rapport 2021 nr.1). Brussel/Leuven: Departement Werk en Sociale Economie/Steunpunt Werk.
- Sels, L., Bollens, J., & Buyens, D. (2000). *Twintig lessen over het bedrijfsopleidingsbeleid in Vlaanderen*. Leuven: HIVA - KU Leuven.
- Sels, L., Vansteenkiste, S., & Knipprath, H. (2017). *Toekomstverkenningen arbeidsmarkt 2050* (Werk.Rapport 2017 nr.1). Leuven: Steunpunt Werk, HIVA - KU Leuven
- Sourbron, M., & Vansteenkiste, S. (2020). Opleidingsdeelname en ongelijkheden op de opleidingsmarkt in Vlaanderen. Een analyse op basis van de Enquête naar de Arbeidskrachten. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 30(1), 21-29. Steunpunt Werk / Uitgeverij Acco.
- Sourbron, M., & Vansteenkiste, S. (2021). De evolutie van opleidingsinspanningen in Vlaamse bedrijven tussen 2015 en 2019. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 31(1). 148-158.
- Van Langenhove, H., Penders, I., Sourbron, M., & Vansteenkiste, S. (2020). *Monitoringsrapport opleidingsdeelname en de opleidingsinspanningen van werkgevers in Vlaanderen* (Werk. Rapport 2020 nr.3). Brussel/Leuven: Departement Werk en Sociale Economie/Steunpunt Werk.
- Van Langenhove, H., & Vansteenkiste, S. (2020). Drempels en motivatie bij het volgen van opleiding in Vlaanderen. Een analyse op basis van de Adult Education Survey. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 30(1), 30-38. Steunpunt Werk / Uitgeverij Acco.
- Vansteenkiste, S. (2014). Basiscompetenties en competentieversterking van Vlaamse werklozen en werkenden: een onderzoek op basis van PIAAC. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 24(2), 36-45. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie/Uitgeverij Acco.
- VESOC. (2020). VESOC-akkoord Alle hens aan dek. Brussel: Vlaams Economisch Sociaal Overlegcomité.
- Wouters, M., & Douterlungne, M. (2002). Levenslang leren in Vlaanderen. Deelname permanente vorming en recht op levenslang leren. Module 1: Een Vlaams Strategierapport. In: H. Baert, M. Douterlungne, D. Van Damme, W. Kusters, L. Van Wiele, T. Baert, M. Wouters, K. De Meester, & J. Scheeren. *Bevordering van deelname en deelnamekansen inzake arbeidsmarktgerichte permanente vorming*. Leuven: CPVBO - KU Leuven.